

Євген ТКАЧЕНКО

м. Слов'янськ, Україна
Електронна пошта: eugen_tkachenko@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0007-2621-0742>

Любомир СЕГІН

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04070, Україна
Електронна пошта: l.sehin@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-1966-0773>

ОЙКОНІМІЗАЦІЯ АПЕЛЯТИВІВ ІЗ СЕМАНТИЧНИМ ТИПОМ 'НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ' У ТОПОНІМІЇ СЛОБОЖАНЩИНИ

У статті здійснено лінгвістичний аналіз географічних термінів зі значенням 'тип поселення', які в ойконімії системі Слобожанщини посідають важливе місце як один із структурно-семантичних різновидів топонімії лексики. З'ясовано, що процес семантичного переосмислення охоплює широкий спектр загальних назв сільських та міських населених пунктів. Цю групу назв об'єднують спільні для кожної з них апелятивні основи, такі як **сел-**, **город-**, **хутір-**, **слобод-** та ін.

Досліджено явище омонімії між вихідним географічним терміном і похідним ойконімом, а також окремі випадки розмежування твірних апелятивів і похідних ойконімів за допомогою флексії множини, структурованих морфем та ойконімічних формантів. У процесі лінгвістичного аналізу особливостей творення регіональної ойконімії було з'ясовано тенденційність назв до структурної єдності, що стало поштовхом до подальшої їх лексикалізації у процесі становлення місцевої ойконімії.

Такий аналіз етимологічної структури ойконімів із семантикою 'статус населеного пункту' дає можливість встановити два їх словотвірні типи. Це однослівні назви і назви двослівні, що являють собою ойконімічні словосполучення із прямим та інверсійним порядком слів.

У процесі дослідження було з'ясовано, що ряд лексем (наприклад, *деревня*, *городище*, *острог*, *починок*) мають при собі тільки якісні прикметники, деякі лексеми (*слобода*, *хутір*) вживаються з прикметниками якісними, кількісними, присвійними та відносними. Такі апелятиви, як *виселок* та *селище* не мають при собі присвійних прикметників, які б указували на належність населеного пункту, а вживаються лише з якісними, кількісними й відносними прикметниками. Лексема *слобідка* зустрічається з якісними, відносними та присвійними прикметниками за відсутності прикметника кількісного.

Цитування: Ткаченко Є., Сегін Л. Ойконімізація апелятивів із семантичним типом 'населений пункт' у топонімії Слобожанщини. Мовознавство. 2026. № 2. С. 52–68. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-347-2026-2-004>

Citation: Tkachenko Ye., Sehin L. (2026). Oikonimizatsiia apeliatyviv iz semantychnym typom 'naseleniy punkt' u toponimii Slobozhanshchyny [The oikonymization of appellatives of the 'settlement' semantic type in the toponymy of Slobozhanshchyna (Sloboda Ukraine)]. Mовознавство, (2), 52–68. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-347-2026-2-004>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

Ключові слова: апелятив, власна назва, ойконім, географічний термін, тип поселення, топонімний епітет.

Останнім часом спостерігаємо активне вивчення географічних термінів у діалектних ареалах різних регіонів України та аналіз таких апелятивів у топонімах. Один із таких апелятивів на позначення типу поселення представлений значною кількістю власних назв у топонімному просторі Слобожанщини.

Становлення і розвиток ойконімікону Слобожанщини проаналізовано в комплексних лінгвістичних дослідженнях Ю. А. Абдули, О. В. Іваненка, А. В. Лисенко, С. О. Попова, Ю. В. Сайненко, а також у низці розвідок інших ономастів (Т. П. Беценко, І. В. Єфименко, Є. С. Отіна, Є. М. Ткаченко). Були об'єктом аналізу й окремі особливості та семантичні групи географічних термінів цього регіону (Ю. А. Абдула, В. І. Дякова, В. І. Хитрова, Є. С. Отін, О. В. Слободян, Л. В. Сегін, Є. М. Ткаченко). Великий інтерес викликає дослідження таких особливостей назвотворення, як «географічний термін (тип поселення) → власна назва із семантикою 'тип поселення'». Аналіз ойконімії досліджуваного регіону буде неповним, якщо не згадати факту існування лінгвістичного аналізу ойконімів на позначення типу поселення, оскільки в ній утілені певні закономірності функціонування та загальний розвиток ойконімії регіону в цілому.

Предметом дослідження є сукупність географічних термінів на позначення типу населеного пункту, які протягом певного періоду зазнавали процесу топонімізації (ойконімізації) на теренах Слобожанщини та прилеглих територій.

Теоретичним підґрунтям пропонованої розвідки слугують праці білоруської дослідниці В. П. Лемтюгової [Лемтюгова 1983а, 1983б, 1987], у яких проаналізовано структуру, семантику й географію назв, що вказують на типи поселень (села, слободи, хутори і т. ін.) у східних слов'ян, охоплюючи мовні матеріали трьох східнослов'янських народів, а також розглянуто розвиток ойконімів у зв'язку з еволюцією типів поселень, де показано, як географічні апелятиви переходили в розряд ойконімів.

Джерельною базою дослідження стали історико-статистичні джерела XVIII та XIX ст., пам'ятки історичного (друга половина XIX ст.), географічного (початок XX ст.) та церковно-релігійного характеру (кінець XIX — початок XX ст.); списки населених місць Воронежської, Курської та Харківської губерній за другу половину XIX ст.; збірник статистичних відомостей по Воронежській та Курській губерніях кінця XIX ст.; списки населених пунктів Української РСР за 50–80-ті роки XX ст. та відповідні списки Белгородської (50-ті роки минулого століття) і Воронежської (70-ті роки минулого століття) областей.

Процес ойконімотворення на території Слобожанщини зустрічається не лише в переході апелятива, що позначає природний географічний об'єкт, у назву поселення, а й в ойконімізації географічних термінів на позначення типу поселення або його статусу як адміністративно-територіальної одиниці.

Ойконімні переосмислення, які виявляють особливу близькість до географічної лексики, можуть вступати у процеси заміни лексемами географічних назв, якими вони позначені і «вихідна семантика яких часто буває несумісною з умовами принципу семантичної вмотивованості ойконіма»

[Поляруш 1994 : 135]. Використання в топонімах основи на позначення загальних назв об'єкта є однією зі специфічних особливостей власних назв.

Ойконімізація географічної лексики із значенням 'тип поселення' є складовою частиною загального процесу номінації в топоніміці. Ойконіми, мотивовані назвами типів поселень, являють собою взаємозв'язану систему імен, на які «впливає як відношення між власними назвами та апелятивами, так і взаємодії всередині самої топонімії» [Лемтюгова 1987 : 24], пор.: *хутір Городище* (Бгр Алк, БО АТД : 18) — *хутір Хуторище* (Вр Вал, НМВГ-28 : 42) — *хутір Селище* (Вр Вал, НМВГ-28 : 49), *хутір Старий Хутір* (Хр Із, ХГ СНМ : 96) — *хутір Новий Хутір* (Вр Остр, НМВГ-28 : 95), *хутір Хуторище* (Хр Стрб, СВСХГ : 40) — *хутір Хуторець* (Вр Брч, СССРГ. БрчУ : 78) — *хутір Хуторці* (Вр Остр, НМВГ-28 : 95).

Тенденція до актуалізації географічних апелятивів починає виявлятися тоді, коли вони входять до складу описової моделі «службове слово на позначення типу населеного пункту + назва поселення», наприклад, *Село Устья* (Вр, МИВСГ-2 : 249), *Село Білий Колодязь* (Вр, МИВСГ-2 : 261), *Село Борове* (Вр, МИВСГ-2 : 252), *Деревня Нелжа* (Вр, МИВСГ-2 : 258), де в подальшому лексема на позначення типу поселення зазнає деонімізації, змінившись у первинну структуру, наприклад, *Село Излегоці* (Вр, МИВСГ-2 : 257) → *село Излегоці* (Вр, МИВСГ: 104), *Село Ступіне* (Вр, МИВСГ-2 : 252) → *село Ступіне* (Вр, МИВСГ: 32), *Деревня Шилова* (Вр, МИВСГ-2 : 250) → *деревня Шилова* (Вр, МИВСГ: 388) та ін. Така зміна можлива лише тому, що основне смислове навантаження у двослівній назві закономірно припадає на означення, а основну частину легко визначити ситуативно.

Уся група географічних апелятивів на позначення різних типів поселень перш ніж стати ойконімами пройшла через ступінь індивідуалізації, який сприяв перетворенню апелятива в назву географічного об'єкта. Тому повторення географічного терміна перед географічною назвою, яка має такі лексеми у значенні топооснов, «створюють ономастичні тавтології» [Суперанская 1973 : 30]. Звичайно, що таких випадків омонімії на рівні **апелятив — онім** топонімна система намагається уникати, у результаті чого з'являються або суфіксальні утворення, або омоніміїні апелятиви та ойконімізовані географічні лексеми з топонімними означеннями, наприклад, *хутір Хуторище* (Вр Вал, НМВГ-28 : 42), *хутір Хуторці* (Вр Остр, НМВГ-28 : 95), *слобода Слобідка* (Хр Ввч, ХГ СНМ: 66), *село Велике Село* (Хр Зм, Р. ПГОНО: 255), *виселок Культурний Виселок* (Вр Остр, НМВГ-28 : 96) та ін.

Зміна статусу поселення, що впливає на загальний процес топонімізації, відбувається завдяки переоцінці ролі видових та підвидових термінів у системі власних назв. Протягом тривалого часу співвідносний об'єкт розвивається і змінюється в певному напрямку, як-от *сільце* → *хутір* — *сільце Хутір Петровського* (Хр Куп, ХГ СНМ: 115), *хутір* → *селище* — *хутір Селище* (Хр Куп, ХГ СНМ: 129), *хутір* → *посьолок* — *хутір Новий Посьолок* (Хр Олк, СЗПСТХО: 63), *село* → *город* — *село Старий Город* (Бгр Бгр, БО АТД : 23).

Невідповідність форм можлива також у випадках виникнення нового поселення на місці колишнього, що мало інший адміністративно-територіальний статус, наприклад, *слобода Вовчанські Хутори* (Хр Ввч, СКХЕ : 195), *село Закутні Хутори* (Хр Зм, СКХЕ: 239), *хутір Городище* (Бгр Алк, БО АТД : 18), *село Городище* (Хр Влк, ХГ СНМ : 45), *слобода Бобрівський Хутір* (Кр Грв, КГ СНМ: 34), *деревня Слобода Нижча* (Хр Бгд, ХГ СНМ : 42) та

ін. Таке явище в ономастиці, як розбіжність між двома класами слів на рівні семантики, називається відносною негативністю¹.

Процес семантичного переосмислення загалом охоплює широкий спектр загальних назв сільських та міських пунктів заселення. Цю групу імен об'єднують спільні для кожної з них структурні елементи: *сел-* (*село, сільце, виселок, селище, посьолок*), *город-* (*город, городок, городище, град*), *хутір-* (*хутір, хуторець, хуторище*), *слобод-* (*слобода, слобідка*) та ін., успадковані переважно від апелятивних основ — назв типів поселень. Деякі апелятиви (наприклад *село*) пройшли складний шлях свого структурно-семантичного розвитку, про що свідчать давньоукраїнські пам'ятки XIV–XV ст. [див. Богачук 1971]. Частина ойконімних структурних типів сформувалася в умовах первісного заселення і відображає колонізаційний рух сільських переселенців із західних регіонів України та центральної Росії у східному та південно-східному напрямках протягом XVII–XVIII ст. На сучасному етапі спостерігається розходження між етимологічними формами таких лексем, як *село, город, слобода, хутір* та їх спорідненими відповідниками, кожна з яких існує у вигляді самостійної структури і позначає окремий тип поселення — *виселок, селище, новосілля, старосілля, новоселок, новоселка, городище, городок, слобідка, хуторище* та ін. Крім звичайної онімізації географічних апелятивів — семантичного зміщення в напрямку, як-от *городище* → *Городище*, с. (Врш Блвд, АТП-46 : 84), *селище* → *Селище*, х. (Хр Куп, ХГ СНМ : 130), *отруба* → *Отруба*, х. (Бгр Брс, БО АТД: 33), *слобода* → *Слобода*, с. (Хр Лбд, СВСХГ : 37), *пригородок* → *Пригородок*, с. (Хр Лбд, ХГ СНМ : 135) та ін., що проілюстровано наявністю симетрії апелятивної та онімної лексики, також натрапляємо на назви із власне топонімними словотвірними засобами. По-перше, це форми множини, наприклад, *виселок* → *Виселки*, х. (Вр Рзш, НМВГ-28 : 112), *кут* → *Кути*, х. (Хр Хр, ХГ СНМ : 18); по-друге, структуризовані морфеми типу *Новосілля*, д. (Хр Бгд, ХГ СНМ : 41), *Старосілля*, х. (Хр Охт, СКХЕ : 139); по-третє, ойконімні форманти, як-от *Новоселівка*, с. (Хр Бгд, АТП-67 : 411), *Новоселка*, д. (Вр Вал, ВГ СНМ : 56, 59) тощо. Останні два ойконіми не мають відповідних апелятивних форм. Утворення назви відбулося шляхом розширення апелятивної основи за рахунок топоформантів *-івк(а)* та *-ка*. Інші, не менш продуктивні ойконімоутворювальні засоби типу *-ев(о)*, *-ськ* сприяли появі таких назв, як *Старосельцеве*, д. (Бгр Вол, БО АТД: 44) та *Новосельськ*, д. (Бгр Вол, БО АТД: 44).

Крім зовнішнього словотвірного запасу творення назв поселень, можна спостерігати і внутрішні можливості ойконімійної системи, до яких належать топонімні словосполучення. Вони включають атрибутивний тип топонімного словотвору, наприклад, *Український Виселок*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 49), *Тихий Хутір*, х. (Хр Ввч, СВСХГ : 12), *Нова Деревня*, х. (Бгр Шбк, БО АТД : 105) та ін. Деякі назви від самого початку свого функціонування мають тенденцію до структурної єдності та цільнооформленості, що в подальшому призвело до їх лексикалізації, наприклад, *Білий Город* → *Белгород*, м. (Бгр Бгр, ТКХБО) [див. Отин 1996 : 92], *Новий Белгород* → *Ново-Белгород*, сл. (Хр Ввч, ХГ СНМ : 64). Отже, ойконіми з топоосновами *сел-, слобод-, го-*

¹ У цій ситуації наявні прояви так званої топонімічної негативності — невідповідності географічної лексики на позначення типу поселення власній назві цього поселення, про яку зазначав у своїй праці В. А. Ніконов [Никонов 1965 : 38–42], тобто формальна невідповідність вихідної і похідної топооснов.

род-, *хутір-*, *кут-* та ін. являють собою відкритий словотвірний ланцюг, що має набір деривативних засобів як дотопонімного рівня деривації, так і власне топонімного. Він є частиною невивідної твірної основи — *Кут*, с. (Хр Нвдл, АТП-67 : 426), *Острог*, д. (Кр Бгр, БУ–ІСО : 58), *Слобода*, с. (Хр Лбд, СВСХГ : 37), *Лагер*, х. (Хр Зм, ХГ СНМ : 77) або похідної топонімної форми (*Пригородок*, х. (См Лбд, НПСО: 33), *Селишко*, д. (Бгр Влтр, БО АТД: 29), *Слобідка*, сл. (Хр Ввч, ХГ СНМ: 66), *Хуторище*, х. (Вр Вал, НМВГ-28: 42), а також може бути компонентом розщепленої топонімної моделі, ускладненої за рахунок різних суфіксальних поєднань, наприклад, *Новоселок*, х. (Бгр Урз, БО АТД : 98), *Новоселка*, д. (Вр Вал, ВГ СНМ : 56, 59), *Новоселівка*, х. (Хр Бгд, ХГ СНМ : 38), *Новосілля*, х. (Хр Куп, ХГ СНМ: 123) та ін.

За етимологічною структурою відапелятивні ойконіми на позначення типів поселень різноманітні, і переважно становлять однослівні назви — *Виселок*, с. (Хр Блз, ХО. АТП-59 : 11), *Городок*, сл-ка (Хр Ввч, ОЙКСОМГ : 551), *Острог*, д. (Кр Бгр, БУ–ІСО : 58), *Пригородок*, с. (Хр Лбд, ХГ СНМ : 135), *Селище*, м-ко (Хр Лбд, ІХХГ : 51), *Хуторці*, с. (Бгр Кргв, БО АТД : 61), *Куток*, х. (Вр Пп, АТД-72 : 54) та ін., багато таких власних назв утворено способом атрибуції. Вони являють собою ойконімні словосполучення із прямим порядком слів, де географічна лексема займає фіксовану позицію (*Борове Селище*, д. (Хр Куп, ХГ СНМ : 111), *Старий Хутір*, д. (Вр Вал, НМВГ : 390), *Красна Слобідка*, х. (Хр Лпц, АТП-46 : 606), *Карнів Город*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *Новий Поселок*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 49) та ін.), або назви з інверсійним порядком її складових частин, де ойконімне означення перебуває в нефіксованій позиції (*Хутір Колесників*, х. (Хр Куп, ХГ СНМ : 115), *Село Старе* (Хр См, ССОВХГ : 47), *Пригородок Палатів*, с. (Вр Брч, ВГ СНМ : 28), *Село Нове* (Хр Влк, СМУВХГ : 10), *Слобода Нижча*, д. (Хр Бгд, ХГ СНМ : 42) та ін.).

У складі таких словосполучень означення виконують дві основні функції: по-перше, вони традиційно є розрізнявачами назви, індивідуалізуючи її з-поміж інших подібних; по-друге, містять певну інформацію про населений пункт як тип поселення, уточнюють його соціальний та економічний статус (*Військовий Хутір*, х. (Хр Вбрл, ПІПН : 22), *Економічна Слобода*, х. (Хр Влк, ХГ СНМ : 46), *Підмонастирське Селище* (Хр Хр, ССОВХГ : 2), *Біла Деревня*, х. (Вр Пвл, СССВГ. ПУ: 4) та ін.) або вказують на його етнічну належність (*Український Виселок*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 49) тощо).

Велика кількість назв поселень має ті чи інші ознаки, характерні для певної історичної епохи Слобожанщини. Так, прикметники на **-ин**, **-ін**, **-ов**, **-ів**, які становлять типову ознаку ойконімів-словосполучень, свідчать про те, що напередодні або в момент топонімізації населений пункт належав приватній особі, наприклад, *Янохин Хутір*, сц. (Хр Куп, ХГ СНМ : 111), *Одруб Загорюїв*, од. (Хр Чг, СЗПСТХО, с. 79), *Леонове Передмістя*, с. (Хр Лз, СЗПСТХО : 50), *Карнів Город*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *Філіпове Село*, д. (Хр Хр, ХГ СНМ : 9) та ін. Особливо яскраво відображена належність у випадках, коли підпорядкований компонент є неузгодженим означенням, який виражений субстантивними формами родового відмінка однини або множини, наприклад, *Хутори Великоросіян* (Хр Стрб, ПКХГ : 134), *Хутори Малоросіян* (Хр Стрб, ПКХГ : 134) тощо. Слід зазначити, що ініціаторами заснування різних типів поселень були як окремі особи, пор.: *Карнів Город*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *Степанове Сільце*, х. (Хр Хр, СВСХГ : 52), *Леонове Передмістя*, с. (Хр Лз, СЗПСТХО: 50), так і групи людей, окремі колективи або сім'ї,

на що вказують граматичні форми множини ойконімів (*Киселівські Хутори*, с. (Хр Зм, СКХЕ : 240), *Глушківські Виселки*, х. (Хр Снк, СЗПКО : 56) та ін.). Залежні компоненти в таких ойконімних структурах сполучаються з головними частинами вибірково. В основному вони тяжіють до апелятивів на позначення невеликих за розмірами населених пунктів (*хутір, сільце, слобідка* та ін.), наприклад, *Янохин Хутір*, сц. (Хр Куп, ХГ СНМ : 111), *Степанове Сільце*, х. (Хр Хр, СВСХГ : 52), *Яцина Слобідка*, д. (Хр См, ХГ СНМ : 173; СВСХГ : 45) та ін. У цій ситуації суфікси присвійності як топонімоутворювальні засоби в інших умовах набувають нового значення, що не зв'язане з посесивністю, тобто перетворюються на ойконімоутворювальні форманти. Вони виконують роль своєрідних ойконімних маркерів, що містять інформацію про різновид географічного об'єкта. Такий розрив топонімів із класом присвійних прикметників пояснюємо « <...> різними сферами функціонування того чи іншого класу слів, <...> значним скороченням сфери вживання присвійних прикметників у наші дні» [Теория 1986 : 65]. У цілому ж посесивний тип, на думку А. П. Корепанової, вважається одним із найстаріших структурно-семантичних слов'янських типів, і «був продуктивним на слов'янських землях, починаючи від праслов'янської доби» [Корепанова 1983 : 32]. На давньоруських землях він становив близько третини всіх назв, зафіксованих у літописах.

Завдяки семантиці релятивних, релятивно-посесивних та посесивних ойконімних форм на **-ськ (ий)**, **-ів / -ев**, що входять до складу ойконімних словосполучень, можливий поділ їх на окремі ряди з різними мотиваційними зв'язками:

а) назви поселень, утворені від гідронімів, наприклад, *Вовчанські Хутори*, х. (Хр Ввч, ХГ СНМ : 65), *Уразівські Виселки*, х. (Вр Вал, СССРГ. ВУ : 13), *Пригородок Палатів*, с. (Вр Брч, ВГ СНМ : 28), *Селище Солоне* (Хр Куп, СССРХГ : 87), *Борове Селище*, д. (Хр Куп, ХГ СНМ : 111) та ін.;

б) похідні ойконіми з антропонімною ознакою в основі своєї номінації, наприклад, *Арапівський Виселок*, х. (Хр Куп, ПИПН : 37), *Хутір Іванівський*, д. (Хр Із, ХГ СНМ : 97), *Бушеви Хутори*, х. (Плт Знк, ПГ СНМ : 57), *Богунів Городок*, с. (Бгр Брс, ТКХБО), *Яцина Слобідка*, д. (Хр См, ХГ СНМ : 173) та ін.;

в) назви з етнічною ознакою в основі номінації, наприклад, *Український Виселок*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 49), *Хутори Великоросіян* (Хр Стрб, ПКХГ : 134), *Хутори Малоросіян* (Хр Стрб, ПКХГ : 134) та ін.

Лексеми *деревня, городище, острог, починок* мають при собі тільки квалітативні прикметникові форми, наприклад, *Нова Деревня*, д. (Кр Бгр, БУ–ИСО : 64), *Старе Городище*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 29), *Красний Острожок*, х. (Кр Бгр, СССРГ. БгрУ : 4), *Красний Починок*, д. (Кр Грв, КГ СНМ : 39) та ін. Виявлено незначну кількість ойконімних дериватів, де присвійний прикметник утворює топонімне словосполучення з географічним терміном *город* — *Карнів Город*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *отруб* — *Одруб Загорюєв*, од. (Хр Чг, СЗПСТХО : 79), *передмістя* — *Леонове Передмістя*, с. (Хр Лз, СЗПСТХО : 50), *село* — *Філіпове Село*, д. (Хр Хр, ХГ СНМ : 9), *сільце* (*Степанове Сільце*, х. — Хр Хр, СВСХГ : 52) та *слобідка* — *Яцина Слобідка*, д. (Хр См, ХГ СНМ : 173) тощо.

Лексеми *слобода* та *хутір* зазвичай мають при собі ад'єктивні форми з квалітативною, квантитативною, релятивною або посесивною семантикою, наприклад, *Червона Слобода*, с. (См Ндр, АТП-67 : 377), *Велика Слобода*, д.

(Хр Із, ХГ СНМ : 105), *Степна Слобода*, д. (Хр Стрб, ХГ СНМ: 155), *Чернишова Слобода*, с. (Плт Гдц, ПГ СНМ : 33), *Великі Хутори*, с. (Хр Рк, ПІПН : 45), *Красний Хутір*, х. (Вр Остр, НМВГ-28 : 92), *Вовчанські Хутори*, сл. (Хр Ввч, СКХЕ : 195), *Хутір Мартинів*, д. (Хр Із, ХГ СНМ : 106) та ін.

При лексемах *виселок* та *селище*, які є топонімізованими субстантивами у складі ойконімних словосполучень, не виявлено жодних означень, що позначають належність населеного пункту, наприклад, *Великий Виселок*, х. (Хр Дврч, АТП-46 : 596), *Красний Виселок*, х. (Вр Остр, НМВГ-28 : 103), *Український Виселок*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 49), *Велике Селище*, х. (Хр Влш, СЗПКО : 14), *Селище Солоне* (Хр Куп, ССОВХГ : 87), *Борове Селище*, д. (Хр Куп, ХГ СНМ : 111) та ін., хоча натрапляємо на ойконімі утворення із присвійно-відносними формами, наприклад, *Арапівський Виселок*, х. (Хр Куп, ПІПН : 37), *Кукуївський Виселок*, х. (Вр Вал, НМВГ : 387), *Глушківські Виселки*, х. (Хр Снк, СЗПКО : 56) та ін.

Лексема *слобідка* не має при собі тільки ойконімізованого означення із кількісною семантикою, хоча інші семантичні розряди прикметників вжито в поєднанні з цим словом, наприклад, *Нова Слобідка*, с. (Бгр Кргв, БО АТД : 61), *Економічна Слобідка* (Хр Влк, СМУВХГ : 17), *Яцина Слобідка*, д. (Хр См, ХГ СНМ: 173) та ін.

Одна з основних функцій топонімних означень — це вказівка на відносні розміри об'єкта, на його хронологічні особливості та локалізацію на місцевості. Особливо виразно це виявляється при наявності протиставних відношень, як-от *Велике Городище*, с. (Бгр Влтр, БО АТД : 29) — *Мале Городище*, с. (Бгр Влмх, БО АТД : 41), *Старий Хутір*, с. (Вр Вал, СНМВГ : 70) — *Новий Хутір*, х. (Вр Остр, НМВГ-28 : 95), *Вища Слобода*, с. (Хр Бгд, ХГ СНМ : 41) — *Слобода Нижча*, д. [Хр Бгд, ХГ СНМ: 42] та ін.

Старі та нові місця поселень розрізняють не лише за допомогою ойконімних означень. Трапляються випадки, коли не означення, а семантика первинного топоніма вказує на те, який населений пункт виник у результаті міграційних процесів або ж був її відправним пунктом. До таких ойконімів належать *Красний Починок*, д. (Кр Грв, КГ СНМ : 39), *Добрий Починок*, д. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *Нові Нови*, х. (См Врж, НПСО : 24), пор. *Нови*, х. (Хр Лбд, СВСХГ : 34), *Новоселка*, д. (Вр Вал, ВГ СНМ : 56), *Новосілля*, х. (Хр Куп, ХГ СНМ : 123), *Старосілля*, х. (Хр Охт, СКХЕ: 139) та ін.

Вибір якісних прикметників завжди можна мотивувати природними властивостями. Так, лексема *білий* у складі ойконіма *Біла Деревня*, сел. [Вр Пвл, АТД-59, с. 79] не є носієм ознаки білого кольору. У минулому «білими» називали поселення, які були звільнені від повинностей та податків [Суперанская 1970 : 121]. Такі пункти заселення також іменувалися «побіленими». Досить часто в регіональній ойконімії фіксуємо об'єкти, у назві яких наявний топонімний епітет *красний*, наприклад, *Красний Острожок*, х. (Кр Бгр, СССКГ. БгрУ : 4, 10), *Красний Виселок*, х. (Вр Остр, НМВГ-28 : 103), *Красний Хутір*, х. (Вр Остр, НМВГ-28 : 92), *Красне Городище*, х. (Бгр Вол, БО АТД : 43), *Красна Слобідка*, х. (Хр Лпц, АТП-46 : 606) та ін. Він не має відношення до жодного із семи кольорів спектру райдуги. Неправильним є припущення про використання деяких з них як символу радянської партійної ідеології. Так, у власній назві *Червона Слобідка*, х. (Хр Лпц, СЗПСТХО : 48) означення *червона* можна вважати калькою при перекладі з російської мови, так само, як і уже згаданий *Червоний Хутір*, х. (Хр Хр, ЗПХО : 3), що є українським відповідником до російської назви *Красний Хутір*, х. (Хр Хр,

ЗПХО : 3). Колись "красними" називали населені пункти, розташовані на підвищенні або в мальовничих місцях, пор.: село *Красний Кут* (Хр Лз, СЗП-СТХО : 55), місто *Красний Кут* (Хр Бгд, ПКХГ : 74), слобода *Красний Кут* (Хр Хтм, ОХН : 163), хутір *Красний Кут* (Хр См, СВСХГ : 44), село *Красний Куток* (Бгр Брс, БО АТД : 32), слобідка *Красний Куток* (Кр Грв, КГ СНМ : 37), село *Красний Городок* (Дц Сл, СНПАО : 44) та ін. Більша частина з них була заснована ще до революції 1917 року в Росії, тому не пов'язана з партійною радянською ідеологією.

Семантично близьким до топонімного ад'єктива *красний* є інший прикметник, який безпосередньо передає привабливість природного середовища у певну пору року. Це лексема *зелений*, що приєднана зазвичай до назви частини поселення, вказуючи тим самим на позитивну суб'єктивну оцінку навколишньої місцевості навесні та влітку, наприклад, *Зелений Кут*, с. (Хр Нвдл, ХО. АТП-59 : 34), *Зелений Кут*, х. (Хр Нвдл, АТП-46 : 608), *Зелений Куток*, х. (Хр Тар, СЗПСТХО : 74), *Зелений Уголок*, х. (Хр Зм, СВСХГ : 16) тощо. Інший топонімний епітет *тихий* позначає якісну характеристику поселення в переносному значенні, втілюючи в ньому властивість уособлення, наприклад, *Тихий Хутір*, х. (Хр Ввч, СВСХГ : 12). Функціонально подібний до нього прикметниковий квалітатив *добрий*, пор.: *Добре Село*, д. (Кр Грв, КГ СНМ : 32) тощо.

Ойконіми можуть відображати родові та господарські зв'язки основного та залежного об'єктів заселення. Ім'я старого населеного пункту в певній формі наявне у складі власної назви нового поселення навіть у тому випадку, коли при одному селі є декілька виселків. Підтвердженням цього є такі ойконіми, як *Казинські Виселки (Рукіна)*, д. (Вр Здн, ВГ СНМ : 68), *Казинські Виселки (Кислинські)*, д. (Вр Здн, ВГ СНМ : 69) та *Казинські Виселки (Халяпіна)*, д. (Вр Здн, ВГ СНМ : 69). Тому роль означень у складі назви поселення не обмежується лише розрізнявальною функцією, а може визначатися проявом не тільки індивідуальних, а й загальних властивостей об'єктів.

На характер складових частин, що займають фіксовану позицію, впливає також специфіка утворення поселень. Парні числівникові форми, звичайно, містять уточнювальні характеристики і функціонально дорівнюють розмежувальним засобам, як-от *Олександрівський Виселок Перший*, х. (Бгр Крч, БО АТД : 55) — *Олександрівський Виселок Другий*, х. [Бгр Крч, БО АТД : 55].

На мотивованому виборі ознак ґрунтується індивідуалізація поселень з апелятивом *город* (городок, городище). Вона є наслідком різнобічної взаємодії однокоренових форм як на дотопонімному рівні, так і на топонімному й успадкувала назвоутворювальні засоби морфологічної системи та морфологічної будови загальних назв сучасної української мови. Проте, приєднуючи до себе суфіксальні частини *-ищ(е)* та *-ок*, твірна основа *город* характеризується не тільки такою особливістю. Вона спроможна представляти й композитні структури, виконуючи в їх складі функцію, подібну до функції словотвірних формантів, включаючи ойконімні утворення з двома — *Красноград*, м. (Хр Кргр, АТП-46 : 603), *Райгородок*, сл. (Хр Стрб, СКХЕ : 430), *Славгород*, с. (Хр Бгд, СВСХГ : 3), *Миргороди*, с. (Хр Зм, АТУ-87 : 276) або трьома основами (*Ново-Белгород*, сл. (Хр Ввч, ХГ СНМ : 64) та ін.

Структурні різновиди загальних назв можуть уживатися у функції топонімів самостійно як монологіми, наприклад, *Городок*, х. (Бгр Брс, БО АТД : 31), *Городище*, сл. (Хр Стрб, ХГ СНМ : 153), а також можуть бути складовими частинами номінативних — *Старий Город*, с. (Кр Бгр, БУ-ІСО : 60),

Карпів Город, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 22), *Бучун-Городок*, х. (Кр Грв, СССКГ. ГУ : 82, 180) та генетивних (*Пригородок Тополів*, с. (Вр Вал, СНМВГ : 73), *Пригородок Палатів*, с. (Вр Брч, ВГ СНМ : 28) топонімних утворень. Формально ойконіми з географічним терміном *городок* мотивовані лексею *городище* [див. Лемтюгова 1983 : 90], хоча виражені одно-, двоосновними і двослівними ойконічними моделями у формі граматичної однини, наприклад, *Славгородок*, с. (Хр Охт, СКХЕ : 140), *Свингородок*, с. (Хр Схн, ХО. АТП-59 : 100), *Рай-Городок*, сл. (Хр Із, Р. ПГОНО : 185), *Богунів Городок*, с. (Бгр Брс, ТКХБО), *Красний Городок*, с. (Дц Сл, СНПАО : 44) та комбінованими структурами — *Пригородок*, с. (Хр Лбд, ХГ СНМ : 135), *Пригородок Засуля* (Хр Лбд, СМУВХГ : 33), *Пригородок-Кам'яне*, с. (Хр Лбд, СВСХГ : 33), *Пригородок-Тополі*, х. (Вр Вал, НМВГ : 388), *Пригородок Тополі*, х. (Вр Вал, НМВГ-28 : 44), *Пригородок Тополів*, с. (Вр Вал, СНМВГ : 73) тощо.

Апелятиви *городок* та *городище* є дериватами праслов'янської лексики *город* (← *gordъ — ЕСУМ, I : 571). Належність до похідних утворень передається наявністю в них суфіксальних морфем. Перейшовши до класу ойконімів, ці лексеми перенесли суфікси у сферу власних назв і тепер належать до суфіксальних структурних типів, утворених морфологічним способом на рівні топонімної лексики.

Перебуваючи з відповідними географічними апелятивами в одній і тій же словотвірній площині і будучи функціонально їм тотожними, такі ойконіми поступово залишають клас апелятивної лексики [див.: Суперанская 1969 : 100], на ґрунті якої вони утворилися. Апелятивне значення основи стирається, в результаті чого відбувається розчленування власної назви на кореневу частину та суфікс, пор.: *Городок* — *Город* + *ок*, *Городище* — *Город* + *ищ(е)*. Лексема *городище* функціонує в ойконімії Слобожанщини в подинкових випадках із квантитативом *великий* — *Велике Городище*, с. (Бгр Влтр, БО АТД : 29), а також квалітативами *красний* та *старий* (*Красне Городище*, х. (Вр Вал, НМВГ-28: 38), *Старе Городище*, с. (Кр Бгр, КГ СНМ : 29) та ін.

Поєднання ланок з протилежним лексичним значенням утворює “трикутник” ойконімів, таких як *Стара Райгородка*, с. (Бгр Рвн, БО АТД : 82) — *Райгородка*, х. (Вр Остр, ВГ СНМ: 127) — *Нова Райгородка*, х. (Бгр Рвн, БО АТД : 82) тощо. У бінарних опозиціях через відсутність видової ознаки в процесі функціонування топонімії нерідко порушується формальна системність відношень. Причиною цього можуть бути як позамовні чинники, так і власне лінгвальні, наприклад, *Бѣль Городъ*, м. — *Белгород*, м. (Бгр, ТКХ-БО) — *Ново-Белгород*, сл. (Хр Ввч, СВСХГ : 14). Відхилення від системних зв'язків за змістом спостерігаємо в таких назвах, як *Славгород*, с. (Хр Бгд, СВСХГ : 3) — *Миргород*, х. (Хр Зм, ЗПХО : 31) — *Райгород* (Хр Із, ССОВХГ : 59), *Свингородок*, с. (Хр Схн, ХО. АТП-59 : 100) — *Райгородок*, х. (Вр Остр, ВГ СНМ : 127) / *Рай-Городок*, с. (Дц Сл, СНПАО : 44) — *Бучун-Городок*, х. (Кр Грв, СССКГ. ГУ : 82), пор. протилежну особливість, де наявна флективна відмінність на рівні однина–множина — *Миргород*, х. (Хр Зм, СВСХГ : 18) — *Миргороди*, х. (Хр Зм, АТП-46 : 599), або відмінність суфіксальними засобами назвотворення, наприклад, *Райгород*, х. (Вр Остр, СССВГ. ОУ : 58) — *Райгородок*, х. (Вр Остр, МИВСГ : 419) тощо.

Отже, аналіз назв-переосмислень на позначення типу поселення свідчить про своєрідність цього різновиду ойконімної номінації порівняно з іншими групами ономастичної лексики. Вона передбачає більш високу, ніж, наприклад, у гідронімії або мікротопонімії регулярність моделі «географіч-

ний термін (тип поселення) → власна назва (тип поселення)», а саме лексико-семантичних, морфологічних та синтаксичних утворень на основі географічної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

- Абдула Ю. А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини) : дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2008. 212 с.
- Беценко Т. Етюди з топонімії Сумщини. Походження географічних найменувань. Суми : Собор, 2001. 72 с.
- Богачук В. В. «Село» і його похідні в російській та українській писемності XIV–XV ст. *Мовознавство*. 1971. № 6. С. 32–38.
- Іваненко О. В. Походження назв населених пунктів Сумської області : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 199 с.
- Іваненко О. В. Назви поселень Сумщини : історико-етимологічний словник. Київ : Компанія «Медіа Майстер», 2017. 336 с.
- Корепанова А. П. Архаїчні типи як вихідна база для історико-типологічного дослідження топонімії слов'янських мов. *Мовознавство*. 1983. № 3. С. 31–34.
- Лемтюгова В. П. Формирование восточнославянской ойконимии в связи с развитием типов поселений. Минск : «Наука и техника», 1983а. 198 с.
- Лемтюгова В. П. Восточнославянская ойконимия апеллятивного происхождения (названия типов поселений). Минск : «Наука и техника», 1983б. 197 с.
- Лемтюгова В. П. Восточнославянская ойконимия в её связи с семантической историей нарицательных названий типов поселений и жилищ : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Киев, 1987. 38 с.
- Лисенко А. В. Ойконімія Полтавської області : дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2007. 256 с.
- Никонов В. А. Введение в топонимику. Москва : Наука, 1965. 180 с.
- Отин Е. С. Из ономастических материалов к «Русской энциклопедии» (Белгород, Мценск). *XVIII век : язык, жанр, стих*. Донецк : ДонГУ, 1996. С. 91–95.
- Отин Е. С. Избранные работы. Донецк : «Донеччина», 1997. 470 с.
- Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. II. Донецк : «Донеччина», 1999. 400 с.
- Поляруш Т. І. З історичної мікротопонімії північно-східного Лівобережжя. *Питання історичної ономастики України*. Київ : Наук. думка, 1994. С. 131–139.
- Суперанская А. В. Структура имени собственного: фонология и морфология / отв. ред. А. А. Реформатский. Москва : Наука, 1969. 207 с.
- Суперанская А. В. Терминологичны ли цветные названия рек? *Местные географические термины. Сер. : Вопросы географии* / отв. ред. : Е. М. Поспелов, Н. И. Толстой. Москва : Мысль, 1970. Вып. 81. С. 120–127.
- Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 366 с.
- Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, А. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов. Москва : Наука, 1986. 256 с.

ДЖЕРЕЛА

- АТД-59 Воронежская область: административно территориальное деление на 1 апреля 1959 года. Воронеж : Книж. изд-во, 1959. 251 с.
- АТД-72 Воронежская область: административно-территориальное деление. Воронеж : Книж. изд-во, 1972. 150 с.
- АТП-46 Українська РСР: адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р. / відп. ред. М. Ф. Попівський. 1-ше вид. Київ : Укр. вид-во політ. літ., 1947. 1064 с.

АТП-67	Українська РСР: адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 р. (3 додатком відомостей про зміни до 1 січня 1969 року) : у 2 т. Київ : Вид-во політ. літ. України, 1969. Т. 1. 540 с.
АТУ-87	Українська РСР: адміністративно-територіальний устрій на 1 січня 1987 року. Київ : Головна редакція УРЕ, 1987. 504 с.
БО АТД	Белгородская область: административно-территориальное деление на 1 января 1959 года. Белгород : Книж. изд-во, 1959. 155 с.
БУ ИСО	Белгород с уездом: историко-статистический очерк А. М. Дренякина. Харьков : Тип. Окр. штаба, 1882. 65 с.
ВГ СНМ	Списки населённых мест Российской империи. Т. 9. Воронежская губерния: список населённых мест по сведениям 1859 года. СПб. : Изд. ЦСК МВД, 1865. 157 с.
ЕСУМ	Етимологічний словник української мови: в 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.
ЗПХО	Залюднені пункти Харківської округи. 2-ге вид. Харків : Держ. вид-во «Господарство України», 1930. 96 с.
ИХХГ	Историческая хронология Харьковской губернии / сост. К. П. Щелков. Харьков : Унив. тип., 1882. 461 с.
КГ СНМ	Списки населённых мест Российской империи. Т. 20. Курская губерния: список населённых мест по сведениям 1862 года. СПб. : Изд. ЦСК МВД, 1868. 206 с.
МИВСГ	Материалы для истории Воронежской и соседних губерний: Воронежские акты / сост. Л. Б. Вейнберг, А. А. Полторацкая. Воронеж : Типолитограф. В. И. Исаева, 1887. Т. 1. 420 с.
МИВСГ-2	Материалы для истории Воронежской и соседних губерний: Воронежские писцовые книги. Воронеж : Изд. Воронеж. губерн. статист. ком., 1891. Т. 2. 296 с.
НМВГ	Населённые места Воронежской губернии : справочная книга. Воронеж : Типолитограф. В. И. Исаева, 1900. 472 с.
НМВГ-28	Населённые места Воронежской губернии : систематический перечень и алфавитный указатель к карте Воронежской губернии с приложением окружного и районного распределения населённых мест по данным на 23 мая 1928 г. Воронеж : Изд. Воронеж. губстатотд., 1928. 190 с.
ОИКСОМГ	Багалеи Д. И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. Москва : В Унив. тип., 1887. 614 с.
ОХН	Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст.: описово-статистичні джерела / АН УРСР. Археограф. коміс. та ін.; упоряд.: В. О. Пірко, О. І. Гурій. Київ : Наук. думка, 1991. 221 с.
ПГ СНМ	Списки населённых мест Российской империи. Т. 33. Полтавская губерния: список населённых мест по сведениям 1859 года. СПб. : Изд. ЦСК МВД, 1862. 262 с.
ПИПН	Предварительные итоги переписи населения 1926 года по Купянскому округу. Купянск : Тип. «Советская печать», 1927. 55 с.
ПКХГ	Памятная книжка Харьковской губернии на 1865 год / сост. Я. Голяховский. Харьков : В Унив. тип., 1865. 385 с.
Р. ПГОНО	Россия. Полное географическое описание нашего Отечества:

	насто́льная и доро́жная книга для русских людей / под ред. В. П. Семёнова. СПб. : Изд. А. Ф. Девриена, 1903. Т. 7: Малороссия. 517 с.
СВСХГ	Список волостей и селений Харьковской губернии. Харьков : Тип. «Печатное дело», 1909. 56 с.
СЗПКО	Список заселенных пунктов Куп'янської округи 1925 року. Куп'янськ : Друкарня «Червоний друк», 1926. 57 с.
СЗПСТХО	Список залюдненных пунктов і сіл'рад на території Харківської округи. Харків : «Харків-Друк», 1927. 110 с.
СКХЕ	Справочная книга для Харьковской епархии / сост. И. Самойлович. Харьков : Типолитограф. И. М. Варшавчика, 1904. 471 с.
СМУВХГ	Список мировых участков и волостей Харьковской губернии. Харьков : Тип. М. Гордона, 1873. 114 с.
СНМВГ	Сведения о населённых местах Воронежской губернии. Воронеж : Типолитограф. <i>губерн.</i> правления, 1906. 196 с.
СНПАО	Список населённых пунктов Артёмовского округа по данным переписи 1926 г. Артёмовск : Тип. изд-ва «Украинский рабочий». 1927. 56 с.
ССОВХГ	Список сельских общин и волостей на территории Харьковской губернии. Харьков : Тип. М. Гордона, 1876. 112 с.
СССВГ. БрчУ	Сборник статистических сведений по Воронежской губернии. Бирючинский уезд. Воронеж : Тип. В. И. Исаева, 1892. Т. 11. Вып. 1. 420 с.
СССВГ. ОУ	Сборник статистических сведений по Воронежской губернии. Острогожский уезд. Воронеж : Тип. В. И. Исаева, 1885. Т. 2. Вып. 1. 268 с.
СССВГ. ПУ	Сборник статистических сведений по Воронежской губернии. Павловский уезд. Воронеж : Тип. В. И. Исаева, 1891. Т. 7. Вып. 1. 166 с.
СССКГ. БгрУ	Сборник статистических сведений по Курской губернии. Белгородский уезд. Курск : Тип. Кур. губерн. земства, 1885. Вып. 10. 243 с.
СССКГ. ГУ	Сборник статистических сведений по Курской губернии : Грайворонский уезд. Курск : Тип. Кур. губерн. земства, 1885. Вып. 9. 324 с.
ТКХБО	Харьковская и Белгородская области: обзорно-топографические карты территорий Украины и сопредельных государств. Харьков : СПАЭРО плюс, фактор ЛТД, 1996. Вып. 1.
ХГ СНМ	Списки населённых мест Российской империи. Т. 4646. Харьковская губерния: список населённых мест по сведениям 1864 года. СПб. : Изд. ЦСК МВД, 1869. 210 с.
ХО. АТП-59	Харківська область: адміністративно-територіальний поділ на 1 грудня 1959 року: довідник. Харків : Книжк. вид-во, 1960. 103 с.

Скорочені назви

1. Губернії / області

Бгр–Белгородська, Вр–Воронезька, Врш–Ворошиловградська, Дц–Донецька, Кр–Курська, См–Сумська, Хр–Харківська.

2. Повіти / райони

Алк–Алексєєвський, Бгд–Богодухівський, Бгр–Бєлгородський, Блвд–Біловодський, Блз–Близнюківський, Брс–Борисівський, Брч–Бірючинський, Вал–Валуйський, Вбрл–Великобурлуцький, Ввч–Вовчанський, Влк–Валківський, Влмх–Великомихайлівський, Влтр–Великотроїцький, Влш–Вільшанський, Вол–Волоконівський, Врж–Ворожбинський, Гдц–Гадяцький, Грв–Грайворонський, Дврч–Дворіченський, Здн–Задонський, Зм–Зміївський, Знк–Зіньківський, Із–Ізюмський, Кргв–Красногвардійський, Кргр–Красноградський, Крч–Корочанський, Куп–Куп'янський, Лбд–Лебединський, Лз–Лозівський, Лпц–Липецький, Нвдл–Нововодолазький, Ндр–Недригайлівський, Олк–Олексіївський, Остр–Острогозький, Охт–Охтирський, Пвл–Павлівський, Пп–Петропавлівський, Рвн–Ровенський, Рзш–Розсошенський, Рк–Раківський, Сл–Слов'янський, См–Сумський, Снк–Сеньківський, Стрб–Старобільський, Схн–Сахновщинський, Тар–Таранівський, Урз–Уразівський, Хр–Харківський, Хтм–Хотимизький, Чг–Чугуївський, Шбк–Шебекінський;

3. Типи населених пунктів

д.–деревня, м.–місто, м-ко–містечко, од.–одруб, с.–село, сел.–селище, сл.–слобода, сл-ка–слобідка, сц.–сілце, х.–хутір

Дата надходження до редакції: 04.02.2026

Дата надходження після доопрацювання: 25.02.2026

Дата затвердження редакцією: 28.05.2026

REFERENCES

- Abdula Yu. A. (2008). Stanovlennia oikonimii Slobozhanshchyny (na materiali Kharkivshchyny). Cand. of Philol. Sc. diss. 10.02.01. Kirovohrad. [In Ukrainian].
- Betsenko T. (2001). Etiudy z toponimii Sumshchyny. Pokhodzhennia heohrafichnykh naimenuvan. Sumy: Sobor. [In Ukrainian].
- Bohachuk V. V. (1971). «Selo» i yoho pokhidni v rosiiskii ta ukrainskii pysemnosti XIV–XV st. *Movoznavstvo*, (6), 32–38. [In Ukrainian].
- Ivanenko O. V. (2006). Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Sumskoi oblasti. Cand. of Philol. Sc. diss. 10.02.01. Kyiv. [In Ukrainian].
- Ivanenko O. V. (2017). Nazvy poselen Sumshchyny. Istoryko-etymolohichni slovnyk. Kyiv: Kompaniia «Media Maister». [In Ukrainian].
- Korepanova A. P. (1983). Arkhaichni typy yak vykhidna baza dlia istoryko-typolohichnoho doslidzhennia toponimii slovyanskykh mov. *Movoznavstvo*, (3), 31–34. [In Ukrainian].
- Lemtyugova V. P. (1983a). Formirovanie vostochnoslavianskoj oykonimii v svyazi s razvitiem tipov poselenij. Minsk: «Nauka i tehnika». [In Russian].
- Lemtyugova V. P. (1983b). Vostochnoslavianskaya oykonimiya apelyativnogo proiskhozhdeniya (nazvaniya tipov poselenij). Minsk : Nauka i tehnika. [In Russian].
- Lemtyugova V. P. (1987). Vostochnoslavianskaya oykonimiya v yeye svyazi s semanticheskoy istoriej naricatel'nyh nazvanij tipov poselenij i zhilishch. Abstract of Dr. of Philol. Sc. diss. 10.02.01, 10.02.02. Kyiv. [In Russian].
- Lysenko A. V. (2007). Oikonimiia Poltavskoi oblasti. Cand. Of Philol. Sc. diss. 10.02.01. Kirovohrad. [In Ukrainian].
- Niliniv V. A. (1965). Vvedenie v toponimiku. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Otin Ye. S. (1996). Iz onomasticheskikh materialov k «Russkoj enciklopedii» (Belgorod, Mtsensk). *XVIII vek: yazyk, zhanr, stih*. Donetsk: DonGU, 91–95. [In Russian].
- Otin Ye. S. (1997). Izbrannye raboty. Donetsk: Donechchyna. [In Russian].
- Otin Ye. S. (1999). Izbrannye trudy po yazykoznaniyu. II. Donetsk: Donechchyna. [In Russian].

- Pokiarush T. I. (1994). Z istorichnoi mikrotoponimii pivnichno-skhidnoho Livoberezhzia. *Pytannia istorichnoi onomastyky Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, 131–139. [In Ukrainian].
- Superanskaya A. V. (1969). Struktura imeni sobstvennogo: fonologiya i morfologiya. A. A. Reformat'skij (Resp. Ed.). Moscow: Nauka. [In Russian].
- Superanskaya A. V. (1970). Terminologichny li cvetovye nazvaniya rek? *Mestnye geograficheskie terminy. Seriya: Voprosy geografii*. E. M. Pospelov, N. I. Tolstoj (Resp. Eds.). Moscow: Mysl'. Iss. 81, 120–127. [In Russian].
- Superanskaya A. V. (1973). Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo. Moscow: Nauka. [In Russian].
- Teoriya i metodika onomasticheskikh issledovanij. (1986). A. V. Superanskaya, A. E. Stal'tman, H. V. Podol'skaya, A. H. Sultanov (Eds.). Moscow: Nauka, 256 s. [In Russian].

SOURCES

- ATD-59 Voronezhskaya oblast': administrativno-territorial'noe delenie na 1 aprelya 1959 goda. (1959). Voronezh: Knizhnoe izdatel'stvo. [In Russian].
- ATD-72 Voronezhskaya oblast': administrativno-territorial'noe delenie. (1972). Voronezh: Knizhnoe izdatel'stvo. [In Russian].
- ATP-46 Ukrainska RSR: administrativno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 r. (1947). M. F. Popivskiy (Resp. Ed.). Kyiv: Ukrainske vydavnytstvo politychnoi literatury. [In Ukrainian].
- ATP-67 Ukrainska RSR: administrativno-terytorialnyi podil na 1 kvitnia 1967 r. (Z dodatkom vidimostei pro zminy do 1 sichnia 1969 roku): in 2 vols. (1969). Kyiv: Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy. Vol. 1. [In Ukrainian].
- ATU-87 Ukrainska RSR: administrativno-terytorialnyi podil na 1 sichnia 1987 roku. (1987). Kyiv: Holovna redaktsiya URE. [In Ukrainian].
- BO ATD Belgorodskaya oblast': administrativno-territorial'noe delenie na 1 yanvarya 1959 goda. (1959). Belgorod: Knizhnoe izdatel'stvo. [In Russian].
- BU-ISO Belgorod s uezdom: istoriko-statisticheskij ocherk A. M. Drenyakina. (1882). Kharkiv: Tipografiya Okruzhnogo shtaba. [In Russian].
- ESUM Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy: in 7 vols. (1982–2012). O. S. Melnychuk (Chief Ed.). Kyiv: Naukova dumka. Vol. 1–6. [In Ukrainian].
- IHHG Istoricheskaya hronologiya Har'kovskoj gubernii. (1882). K. P. Shcheklov (Comp.). Kharkiv: Universitetskaya tipografiya. [In Russian].
- KG SNM Spiski naselennykh mest Rossiyskoj imperii. (1868). Vol. 20. Kurskaya guberniya: spisok naselennykh mest po svedeniyam 1862 goda. Saint Petersburg: Izdan CSK MVD. [In Russian].
- HG SNM Spiski naselennykh mest Rossiyskoj imperii. (1869). Vol. 4646. Har'kovskaya guberniya: spisok naselennykh mest po svedeniyam 1864 goda. Saint Petersburg: Izdan CSK MVD. [In Russian].
- KhO. ATP-59 Kharkivska oblast: administrativno-terytorialnyi podil na 1 hrudnia 1959 roku. (1960). Dovidnyk. Kharkiv: Knyzhkove vydavnytstvo. [In Ukrainian].
- MIVSG Materialy dlya istorii Voronezhskoj i sosednih gubernij:

- Voronezhskie akty. (1887). L. B. Veynberg, A. A. Poltorackaya (Comps.). Voronezh: Tipolitografiya V. I. Isaeva. Vol. 1. [In Russian].
- MIVSG-2 Materialy dlya istorii Voronezhskoj i sosednih gubernij: Voronezhskie piscovyje knigi. (1891). Voronezh: Izdatel'stvo Voronezhskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta. Vol. 2. [In Russian].
- NMBG Naselennye mesta Voronezhskoj gubernii: spravocnaya kniga. (1900). Voronezh: Tipolitografiya V. I. Isaeva. [In Russian].
- NMBG-28 Naselennye mesta Voronezhskoj gubernii: sistematičeskij perechen' i alfavitnyj ukazatel' k karte Voronezhskoj gubernii s prilozheniem okružnogo i rayonnogo raspredeleniya naselennyh mest po dannym na 23 maya 1928 g. (1928). Voronezh: Izdatel'stvo Voronezhskogo gubstatotdela. [In Russian].
- OIKSOMG Bagalej D. I. (1887). Očerki iz istorii kolonizacii stepnoj okrainy Moskovskogo gosudarstva. Moscow: V Universitetskij tipografii. [In Russian].
- OKhN Opysy Kharkivskoho namisnystva kintsia XVIII st.: opysovo-statystyčnyi dzerela. (1991). AN URSR. Arkheohrafična komisiya ta in. V. O. Pirko, O. I. Hurii (Comps.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- PG SNM Spiski naselennyh mest Rossijskoj imperii. (1862). Vol. 33. Poltavskaya guberniya: spisok naselennyh mest po svedeniyam 1859 goda. Saint Petersburg: Izdan CSK MVD. [In Russian].
- PIPN Predvaritel'nye itogi perepisi naseleniya 1926 goda po Kupyanskomu okruhu. (1927). Kupiansk: Tipografiya «Sovetskaya pechat'». [In Russian].
- PKHG Pamyatnaya knizhka Har'kovskoj gubernii na 1865 god. (1865). Ya. Goliahovskij (Comp.). Kharkiv: V Universitetskij tipografii. [In Russian].
- R. PGONO Rossiya. Polnoe geograficheskoe opisanie nashego Otechestva: nastol'naya i dorozhnaya kniga dlya russkih lyudej. (1903). V. P. Semenov (Ed.). Saint Petersburg: Izdatel'stvo A. F. Devriena. Vol. 7: Malorossiya. [In Russian].
- SVSHG Spisok volostej i selenij Har'kovskoj gubernii. (1909). Kharkiv: Tipografiya «Pечатnoe delo». [In Russian].
- SZPKO Spysok zaselenykh punktiv Kup'ianskoj okruhy 1925 roku. (1926). Kup'iansk: Drukarnia «Chervonyi druk». [In Ukrainian].
- SZPSTKhO Spysok zaliudnenykh punktiv i silrad na terytorii Kharkivskoi okruhy. (1927). Kharkiv: «Kharkiv-Druk». [In Ukrainian].
- SKHE Spravochnaya kniga dlya Har'kovskoj eparhii. I. Samoylovich (Comp.). Kharkiv: Tipolitografiya I. M. Varshavchika. [In Russian].
- SMUVHG Spisok mirovyh uchastkov i volostej Har'kovskoj gubernii. (1873). Kharkiv: Tipografiya M. Gordona. [In Russian].
- SNMVG Svedeniya o naselennyh mestah Voronezhskoj gubernii. (1906). Voronezh: Tipolitografiya gubernskogo pravleniya. [In Russian].
- SNPAO Spisok naselennykh punktov Artemovskogo okruga po dannym perepisi 1926 g. (1927). Artemivsk: Tipografiya izdatel'stva «Ukrainskij rabochij». [In Russian].
- SSOVHG Spisok sel'skih obshchin i volostej na territorii Har'kovskoj gubernii. (1876). Kharkiv: Tipografiya M. Gordona. [In Russian].

SSSVG. BrchU	Sbornik statisticheskikh svedenij po Voronezhskoj gubernii. Biryuchinskij uezd. (1892). Voronezh: Tipografiya V. I. Isaeva. Vol. 11. Iss. 1. [In Russian].
SSSVG. OU	Sbornik statisticheskikh svedenij po Voronezhskoj gubernii. (1885). Ostrogozhskij uezd. Voronezh: Tipografiya V. I. Isaeva. Vol. 2. Iss. 1. [In Russian].
SSSVG. PU	Sbornik statisticheskikh svedenij po Voronezhskoj gubernii. (1891). Pavlovskij uezd. Voronezh: Tipografiya V. I. Isaeva. Vol. 7. Iss. 1. [In Russian].
SSSKG. BgrU	Sbornik statisticheskikh svedenij po Kurskoj gubernii. Belgorodskij uezd. (1855). Kursk: Tipografiya Kurskogo gubernskogo zemstva, Iss. 10. [In Russian].
SSSKG. GU	Sbornik statisticheskikh svedenij po Kurskoj gubernii: Grayvoronskij uezd. (1885). Kursk: Tipografiya Kurskogo gubernskogo zemstva. Iss. 9. [In Russian].
TKHBO	Har'kovskaya i Belgorodskaya oblasti: obzorno-topograficheskie karty territorij Ukrainy i sopridel'nyh gosudarstv. (1996). Kharkiv: SPAERO plius, faktor LTD. Iss. 1. [In Russian].
VG SNM	Spiski naselennyh mest Rossijskoj imperii. Vol. 9. Voronezhskaya guberniya: spisok naselennyh mest po svedeniyam 1859 goda. (1865). Saint Petersburg: Izdan CSK MVD.
ZPKhO	Zaliudneni punkty Kharkivskoi okruhy. (1930). Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo «Hospodarstvo Ukrainy». 2nd ed. [In Ukrainian].

Abbreviated names

1. Provinces / regions

1. Hubernii / oblasti

Bhr–Bielhorodska, Vr–Voronezka, Vrsh–Voroshylovhradsk, Dts–Donetska, Kr–Kurska, Sm–Sumska, Khr–Kharkivska

2. Counties / districts

Alk–Aleksieievskiy, Bhd–Bohrodukhivskiy, Bhr–Bielhorodskiy, Blvd–Bilovodskiy, Blz–Blyzniukivskiy, Brs–Borysivskiy, Chh–Chuhuivskiy, Dvrch–Dvorichenskiy, Hdts–Hadiatskiy, Hrv–Hraivoronskiy, Zdn–Zadonskiy, Zm–Zmiivskiy, Znk–Zinkivskiy, Iz–Iziumskiy, Khr–Kharkivskiy, Khtm–Khotmyzkiy, Krhv–Krasnohvardiiskiy, Krhr–Krasnohradskiy, Krch–Korochanskij, Kup–Kupianskiy, Lbd–Lebedynskiy, Lz–Lozivskiy, Lpts–Lypetskiy, Nvdl–Novovodolazkiy, Ndr–Nedryhailivskiy, Olk–Oleksiivskiy, Ostr–Ostrozkiy, Okht–Okhtyrskiy, Pvl–Pavlivskiy, Pp–Petropavlivskiy, Rvn–Rovenskiy, Rzsh–Rozsoshenskij, Rk–Rakivskiy, Shbk–Shebekinskiy, Sl–Slovianskiy, Sm–Sumskiy, Snk–Senkivskiy, Strb–Starobilskiy, Skhn–Sakhnovshchynskiy, Tar–Taranivskiy, Urz–Urazivskiy, Vrch–Biriuchynskiy, Val–Valuiskiy, Vbrl–Velykoburlutskiy, Vvch–Vovchanskij, Vlk–Valkivskiy, Vlmkh–Velykomykhailivskiy, Vltr–Velykotroitskiy, Vlsh–Vilshanskij, Vol–Volokonivskiy, Vrz–Vorozhbyskiy.

3. Types of localities

d.–derevnya, m.–misto, m-ko–mistechko, od.–odrub, s.–selo, sel.–selyshche, sl.–sloboda, sl-ka–slobidka, sts.–siltse, kh.–khutir

Received: 04.02.2026

Received in revised form: 25.02.2026

Accepted: 28.05.2026

Yevhen TKACHENKO

m.Sloviansk, Ukraine

E-mail: eugen_tkachenko@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0007-2621-0742>

Liubomyr SEHIN

National University of Kyiv-Mohyla Academy,

2 Hryhoriia Skovorody Str, Kyiv, 04070, Ukraine

E-mail: l.sehin@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-1966-0773>

THE OIKONYMIZATION OF APPELLATIVES OF THE 'SETTLEMENT' SEMANTIC TYPE IN THE TOPONYMY OF SLOBOZHANSKYIA (SLOBODA UKRAINE)

This article presents a linguistic analysis of geographical terms denoting «type of settlement», which occupy an important place in the oikonymic system of Sloboda Ukraine as one of the structural-semantic varieties of toponymic vocabulary. It has been established that the process of semantic reinterpretation encompasses a wide range of proper nouns for rural and urban settlements. This group of nouns is united by appellative stems common to each of them, such as *sel-*, *gorod-*, *khutir-*, *slobod-* and others.

The phenomenon of homonymy between the source geographical term and the derived oikonym has been investigated, as well as specific cases of distinguishing between derivational appellatives and derived oikonyms through plural inflection, structured morphemes, and oikonymic formants. In the course of linguistic analysis of the features of regional oikonymy formation, a tendency toward structural unity in nouns was identified, which served as an impetus for their subsequent lexicalization in the process of local oikonymy formation.

This analysis of the etymological structure of oikonyms denoting the «status of a settlement» makes it possible to identify two types of word formation. These are single-word nouns and two-word nouns, which are toponymic phrases with either a direct or inverted word order.

The study revealed that a number of lexemes (e.g., *derevnia* [village], *horodishche* [ancient settlement], *ostroh* [stockaded town], *pochynok* [hamlet]) are accompanied only by qualitative adjectives, while some lexemes (*sloboda*, *khutir*) are used with qualitative, quantitative, possessive, and relative adjectives. Appellatives such as *vyselok* [outpost] and *selyshche* [small settlement] do not take possessive adjectives that would indicate the ownership of the settlement, but are used only with qualitative, quantitative, and relative adjectives. The lexeme *slobidka* occurs with qualitative, relative, and possessive adjectives in the absence of a quantitative adjective.

Keywords: appellative, proper noun, oikonym, geographical term, geographical lexeme, settlement type, toponymic epithet.